DOI: 10.32844/2222-5374-2020-105-3.61

УДК: 349.2

Соколова Ю. І.,*здобувач кафедри правового забезпечення господарської діяльності
Харківського національного університету внутрішніх справ*

СУТНІСТЬ ТА ЗМІСТ ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СУДДІВ

У статті проаналізовано наукові підходи до тлумачення поняття «пенсія» та «пенсійне забезпечення». На основі проведеного аналізу було побудовано теоретико-юридичну позицію щодо змісту та особливостей категорії «пенсійне забезпечення суддів». Окреслено основні чинники, які пояснюють специфіку пенсійного забезпечення суддів в Україні.

Ключові слова: пенсійне забезпечення, судді, соціальне забезпечення суддів, пенсійне забезпечення суддів.

Постановка проблеми. Одну з центральних позицій в системі соціального забезпечення будь-якого громадянина нашої держави складає пенсійне забезпечення. Дану категорію невід'ємно пов'язують із фізичною старістю людини та найчастіше характеризують як форму державної грошової допомоги похилим людям. Разом з цим пенсійне забезпечення в цілому має більш глибоку сутність, про що вказано у статті 46 Основного закону. Відповідно до тексту останньої, пенсії, по-перше, формують зміст права соціального захисту населення, по-друге – є основним джерелом існування та мають забезпечувати рівень життя, не нижчий від прожиткового мінімуму, встановленого законом [1]. Варто також відмітити, що незважаючи на загальні засади пенсійного забезпечення, воно може відрізнитись в залежності від професійно-соціального статусу відповідної особи. Зокрема, пенсійне забезпечення суддів є спеціальним відгалуженням загального масиву соціальних гарантій зазначеної категорії суб'єктів, через що має особливий зміст, а також ряд інших специфічних ознак.

Стан дослідження проблеми. Питанню юридичної сутності та змісту категорії «пенсійне забезпечення» присвятили свою увагу такі вчені, як: В.А. Ачаркан, В.С. Андреев, М.Д. Жадан, Л.С. Тарасов, М.Л. Захаров, Е.Г. Тучков, Р.Г. Нусратулліна, С.І. Кобзев, Т.О. Дідковська, Н.М. Стаховська, Т.А. Говорушко, В.В. Фещук, Т.В. Кравчук, М.М. Топоркова, Р.І. Беляєва, С.І. Юрій, В.Д. Роїк, В.Г. Палюченко, П.Л. Камінський, Н.М. Каспарьянц та інші. Проте, безпосередньо проблема пенсійного забезпечення суддів у науковій площині на сьогоднішній день не знайшла комплексного опрацювання.

Мета статті полягає у з'ясуванні сутності та змісту поняття та особливостей пенсійного забезпечення суддів на території України.

Виклад основного матеріалу. У сучасній науковій літературі категорію пенсійного забезпечення наділяють різними ознаками, інколи зовсім нетиповими. Так, пенсійне забезпечення отожднюється із поняттям «пенсія» в цілому, що визначається як право, фінансова підтримка і таке інше. Розбираючись із наведеною проблематикою відмітимо, що відповідно до словників української мови та іншої енциклопедичної літератури, термін «пенсія» походить від латинського слова «pensio» - платіж, регулярна

грошова виплата в якості матеріального забезпечення у зв'язку зі старістю, інвалідністю, за вислугу років, при втраті годувальника [2, с. 254]. Тлумачний словник російської мови визначає пенсію як грошове забезпечення за вислугу років, з інвалідності, непрацездатності, тощо [3, с. 122]. Енциклопедичний словник «Трудового права» надає таке визначення слова «пенсії»: «Грошова виплата (в розрахунку за місяць), щозначається у відповідності до встановлених державою правилами похилим та непрацездатним громадянам в зв'язку із визнаною у суспільстві об'єктивно існуючої необхідності надавати таким громадянам утримання або допомоги за рахунок засобів, що асигнуються на такі цілі державою» [4, с. 17].

В той же час, у науковій площині вчені неодноразово звертались до визначення поняття «пенсійне забезпечення». Варто констатувати, що на сьогоднішній день існує декілька концептуальних підходів до тлумачення вказаної категорії. Наприклад, окремі науковці вважають, що пенсійне забезпечення об'єднує в собі систему окремих соціальних гарантій [5, с. 14].

Інші науковці підтримують думку про те, що пенсійне забезпечення – це різновид матеріального забезпечення відповідних осіб. Наприклад, Т.В. Кравчук надає у своїх працях наступне визначення: «Форма матеріального забезпечення фізичних осіб-суб'єктів як загальнообов'язкового державного пенсійного страхування, так і недержавного пенсійного забезпечення у вигляді пенсій та соціальних послуг, які формуються за рахунок страхових внесків, що сплачуються за кошт юридичних та/або фізичних осіб, державного й місцевого бюджетів, цільових фондів, та акумулюються на банківських рахунках Пенсійного і Накопичувального фондів, недержавних пенсійних фондів, банківських установ» [6, с. 8].

Такі науковці, як В.Д. Роїк, В.Г. Палюченко, П.Л. Камінський та Н.М. Каспарьянц наводять у своїх працях одразу два підходи до трактування змісту поняття «пенсійне забезпечення», а саме, широке та вузьке. Вчені зауважують, що «пенсійне забезпечення» є досить ємним поняттям і включає в себе різні форми соціального захисту населення від соціальних ризиків, пов'язаних з настанням старості, інвалідністю, втратою годувальника. Тобто у широкому сенсі у зміст пенсійного забезпечення включено включаються не тільки обов'язкові та додаткові пенсійні програми, а й інші системи, що дозволяють підтримувати певний рівень і стандарти життя в пенсійному віці (наприклад, системи охорони здоров'я, соціального обслуговування та інше). Вузьке трактування терміну передбачає, що з пенсійного забезпечення виключається пенсійне страхування [7, с. 2].

Враховуючи викладене, зважаючи на комплексну сутність дослідженої категорії, пенсійне забезпечення суддів можна визначити, як, по-перше, встановлену законодавством систему соціальних гарантій отримання суддями пенсій за наявності відповідних юридичних підстав та умов, а, по-друге – систему державно-владних заходів та засобів юридичного впливу, метою реалізації яких є забезпечення належних та правомірних умов отримання суддями пенсій.

При цьому, окрім особливого визначення, пенсійне забезпечення суддів характеризується низкою інших особливих моментів. Звернемо увагу на перші дві частини статті 142 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VII де зазначено: «1. Суддя, який вийшов у відставку, після досягнення чоловіками віку 62 років, жінками - пенсійного

віку, встановленого статтею 26 Закону України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування», виплачується пенсія на умовах, визначених зазначеним Законом, або за його вибором щомісячне довічне грошове утримання. До досягнення зазначеного віку право на пенсію за віком або щомісячне довічне грошове утримання мають чоловіки 1955 року народження і старші після досягнення ними такого віку: 1) 61 рік – які народилися з 1 січня 1954 року по 31 грудня 1954 року; 2) 61 рік 6 місяців – які народилися з 1 січня 1955 року по 31 грудня 1955 року. 2. Суддя у відставці, який не досяг віку, встановленого частиною першою цієї статті, отримує щомісячне довічне грошове утримання. При досягненні таким суддею віку, встановленого частиною першою цієї статті, за ним зберігається право на отримання щомісячного довічного грошового утримання або, за його вибором, призначається пенсія на умовах, визначених Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» [8].

Наведена стаття дає можливість виділити дві основні особливості пенсійного забезпечення суддів, а саме: необхідність настання такої юридично значимої події, як «відставка», а також «подвійність» суддівської пенсії. Так, щодо відставки, то відповідно до статті 116 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VII суддя, який має стаж роботи на посаді не менше двадцяти років, має право подати заяву про відставку [8]. Відставка є особливим типом звільнення, яка характеризується декількома факторами: по-перше, в усіх випадках відставка має добровільний характер; по-друге, ініціатива відставки походить від працівника; по-третє, відставка можлива за умови існування встановлених законодавством юридичних обставин. В галузі діяльності суддів, такою обставиною є стаж роботи судді на посаді, який має перевищувати нормативно-визначені показники. Зважаючи на це, відставка – це спеціальний різновид добровільного припинення суддею своїх трудових обов'язків після зайняття посади судді понад двадцяти років, що дає право на пенсійне забезпечення.

Звертаючи увагу на іншу особливість, подвійність суддівської пенсії, варто зазначити, що вона складається з пенсії в загальному значенні та щомісячного довічного грошового утримання, юридичний статус та механізм реалізації яких різняться. Так, пенсії виплачуються суддям на умовах визначених Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 № 1058-IV шляхом вирахування коефіцієнту страхового стажу та врахування заробітної плати. Закон встановлює максимальні та мінімальні межі пенсії, а також особливості її зв'язку із віком відповідної особи, в нашому випадку судді. Основним юридичним фактором виплати пенсій суддям у порядку визначеному Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 № 1058-IV виступає не сам факт відставки, а ще й трудовий стаж та вік суддів [9]. В цьому контексті варто звернути увагу на логічні та досить влучні зауваження М.А. Дідиченко, який розглядав особливості пенсійного забезпечення суддів в Україні. Вчений зауважує, що положеннями Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VII та нормативними актами в галузі пенсійного забезпечення безпосередньо створено умови, коли пенсійне забезпечення судді залежить від всього

масиву його трудової діяльності та участі у солідарній системі загальнодержавного пенсійного страхування, що базується на засадах солідарності і субсидування та здійснення виплати пенсій і надання соціальних послуг за рахунок коштів Пенсійного фонду на умовах та в порядку, передбачених законодавством [9].

В той же час, поряд із загальними пенсійними виплатами, судді мають право отримувати «щомісячне довічне грошове утримання». Зі змісту статей Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VII незрозуміло, чи є подібне утримання особливим різновидом пенсії або її альтернативою.

Варто виділити також інші особливості пенсійного забезпечення суддів. Так, відповідно до інших частин статті 142 Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VII, щомісячне довічне грошове утримання виплачується судді у відставці в розмірі 50 відсотків суддівської винагороди судді, який працює на відповідній посаді. За кожний повний рік роботи на посаді судді понад 20 років розмір щомісячного довічного грошового утримання збільшується на два відсотки грошового утримання судді [8]. У разі зміни розміру складових суддівської винагороди судді, який працює на відповідній посаді, здійснюється перерахунок раніше призначеного щомісячного довічного грошового утримання. Пенсія або щомісячне довічне грошове утримання судді виплачується незалежно від заробітку (прибутку), отриманого суддею після виходу у відставку. Щомісячне довічне грошове утримання суддям виплачується органами Пенсійного фонду України за рахунок коштів Державного бюджету України [8].

Висновки. Отже, шукаючи відповідь на питання про особливості пенсійного забезпечення суддів, ми встановили декілька специфічних моментів за цим вектором дослідження.

– Перш за все, варто відмітити загальну складність нормативно-правового регулювання пенсійного забезпечення суддів, яке на сьогоднішній день ґрунтується на положеннях актів законодавчого та підзаконного рівня, а не тільки нормах Закону України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VII.

– Одним із ключових юридичних факторів пенсійного забезпечення суддів є відставка, яка являє собою особливий порядок припинення трудової діяльності судді, який полягає у складанні останнім своїх повноважень добровільно за умови наявності стажу роботи на посаді судді не менше двадцяти років.

– Пенсійне забезпечення судді має подвійний характер, адже може виражатись у двох форматах один з яких обирається безпосередньо суддею. Так, судді мають право на виплату пенсій в порядку передбаченому Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 № 1058-IV, а також щомісячного довічного грошового утримання в порядку передбаченому Законом України «Про судоустрій та статус суддів» від 02.06.2016 № 1402-VII.

– Пенсійне забезпечення суддів шляхом надання їм пенсій в порядку передбаченому Законом України «Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування» від 09.07.2003 № 1058-IV передбачає врахування пенсійного страхового стажу судді, а також досягнення цим суб'єктом визначеного пенсійного віку.

– Щомісячне довічне грошове утримання передбачає виплати із розрахунку до суддівської винагороди. Основним юридичним фактором надання цієї виплати є вихід судді у відставку.

Зазначені вищі особливості формують специфіку пенсійного забезпечення суддів. Водночас, працюючи із різними офіційними джерелами, законами та підзаконними актами, положення яких стосуються досліджуваного питання, вдалось частково виділити проблемні моменти його нормативно-правового регулювання, на що варто звернути окрему увагу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Конституція України: закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Офіційний вісник України. 1996. № 30. ст. 141.
2. Словарь иностранных слов. 7-е изд., перераб. –М.:Русский язык,1979. 380 с.
3. Ожегов С.И. Словарь русского языка / Под ред. Н.Ю. Шведовой. 14-е изд., стереотип. М.: Рус. яз., 1983. 816 с.
4. Дідковська Т.О. Пенсійне забезпечення працівників на роботах зі шкідливими та важкими умовами праці: дисертація / Т.О. Дідковська // Харків: Харківський національний університет внутрішніх справ. 2008. 208 с.
5. Фещук В.В. Правове регулювання та організація пенсійного страхування в Україні: дисертація / В.В. Фещук // Київ: Київський національний університет внутрішніх справ. 2011. 18 с.
6. Кравчук Т.В. Пенсійне забезпечення у разі втрати годувальника у солідарній пенсійній системі України: дисертація / Т.В. Кравчук // Київ: Інституту держави і права ім. В.М. Корецького Національної академії наук України. 2007. 212 с.
7. Каспарьянц Н.М. Сущность и содержание системы пенсионного обеспечения / Н.М. Каспарьянц // Концепт. 2014. Спецвыпуск № 05. С. 1–10.
8. Про судоустрій і статус суддів: закон від 02.06.2016 № 1402-VIII // Відомості Верховної Ради України. 2016. № 31. ст. 545.
9. Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування: закон від 09.07.2003 № 1058-IV // Відомості Верховної Ради України. 2003. № 49. ст. 376.
10. Загальна декларація прав людини: декларація, міжнародний документ від 10.12.1948 // Офіційний вісник України. 2008. № 93.-ст. 3103.
11. Конституція України: закон від 28.06.1996 № 254к/96-ВР // Офіційний вісник України. 2010. № 72/1. ст. 2598.
12. Про відпустки: закон від 15.11.1996 № 504/96-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1997. № 2. ст. 4.
13. Основи законодавства України про загальнообов'язкове державне соціальне страхування: закон від 14.01.1998 № 16/98-ВР // Відомості Верховної Ради України. 1998. № 23. ст. 121.
14. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхуванняб закон від 23.09.1999 № 1105-XIV // Відомості Верховної Ради України. 1999. № 46. ст. 403.

Yu. Sokolova

THE ESSENCE AND CONTENT OF JUDGES' PENSIONS

The article analyzes the scientific approaches to the interpretation of the concept of «pension» and «pension provision». Based on the analysis, a theoretical and legal position on the content and features of the category «pension provision of judges» was built. The main factors that explain the specifics of the pension provision of judges in Ukraine are outlined.

Keywords: *pension provision, judges, social security of judges, pension provision of judges.*